

ואפילו שומר חינוך נמי, לא בכל מקום הוא נשבע, ונפטר.

כי התינה אם נתקל במקום מדרון, (157) שהדרך תלולה, יתכן שאינה פשיעה.

אבל אם נתקל במישור, שלא במקום מדרון, מי מצוי משתבע דלא פשיע? הרי פשיעה גמורה היא, לפי שהיה עליו לתת ליבו אם יש מכשול בדרך! יש

ואפילו אם נתקל במקום מדרון, נמי, לא בכל המקרים אנוס הוא.

כי התינה היכא דליכא ראייה, כגון עדים היכולים להעיד שנתקל באנוס, אז ודאי ישבע, ויפטר.

אבל, היכא דאיכא ראייה, כגון שנתקל במקום שרבים מצויים, ויכולים להעיד, למה נאמינו בשבועה, ניתי ראייה, ונפטר? (158)

דתניא, איסי בן יהודה אומר: כתיב לגבי שבועת השומרים [שמות כב]: "כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכל בהמה לשמור, ומת או נשבר או נשבה, אין רואה. שבועת ה' תהיה בין שניהם, אם לא שלח ידו."

ומשמע, הא יש רואה, היכול להעיד שמתה באנוס, לא נאמינו בשבועה, אלא יביא ראייה, עדים, ויפטר.

ואם כן, אף כאן לא נאמינו תמיד בשבועה. (159)

ועתה שבה הגמרא ליישב את סתירת דברי רבי מאיר — שבסוגיינו משמע נתקל לאו פושע, ואילו בברייתא מבואר שנתקל פושע הוא:

ורבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: אין

שעד אחד המסייע פוטר משבועה. [עיי' תוספות ב"מ ב ב בשם ר"ת] והטעם, כיון שהוא במקום רואין, ודאי ידוע הדבר להרבה בני אדם, ובכחאי גונא אם מביא רק עד אחד אין זה בירור כלל. וכנראה כוונתו לומר, כי זה שמביא רק עד אחד, זוהי ריעותא בנאמנותו, שהרי אם כנים דבריו, היה מוצא לכך עדים רבים. [ועיי' שנסתפק אם מועילה כאן עדות קרובים, שהרי אף הן בכלל "רואין", או שצריך עדים כשרים דוקא, וכתב, אף אי מהני עדות קרובים, מכל מקום לא יפטר והוה משבועה].

159. מקשה הקצות החושן [רצ"ד ב'], שומר שטוען נאנסו במקום דאיכא רואין, למה חייב לשלם אם אינו מביא עדים לדבריו, ומדוע לא יהיה נאמן במיגו, שהיה יכול לטעון לא היו דברים מעולם, או החזרת. [ואין זה בכלל "מיגו

157. מבאר הכוס ישועות, שכנראה היה דוחק לגמרא לומר שלרבי אליעזר נתקל פשיעה גמורה היא, ומשום כך חייב שומר חינוך, ולכן מבארת כונתו דשלא במקום מדרון, פשיעה היא.

158. דעת רוב הראשונים היא, שאם יכול להביא ראייה או עדים ואינו מביא, אינו נפטר בשבועה. אכן, הרי"ף מביא יש מפרשים, שכוונת איסי להקל על הנתבע, שאם יביא עדים אינו חייב להשבע. אבל אם נשבע, ודאי נאמן. ומקשה הרי"ף, אם כן, מה חידש איסי בן יהודה, והרי ודאי הוא שאם הביא עדים, פטור משבועה, שהרי אפילו לגבי מומן הוא נפטר מתשלום על פי שני עדים?

וכתב החשק שלמה בשם תוספות הרא"ש [ב"ק יא א] "יביא ראייה", דוקא שני עדים ולא די בעד אחד, ואפילו לדעת הראשונים הסוברים

בכוונה שברתיה. שלא שברה בכוונה תחילה.

ועל כך אתא רבי יהודה למימר [בברייתא], לחלוק ולומר, שרק שומר חינם ישבע, ויפטר. אבל לא תקנת חכמים היא, אלא סבר רבי יהודה שנתקל, לאו פושע הוא ולא אנוס הוא, ולכן שומר חינם נשבע שלא פשע ונפטר, כדינו מן התורה, ואילו אם היה נושא שכר, ישלם.

והיינו, האי, שומר חינם כי דיניה, והאי, שומר שכר כי דיניה. ודינו של שומר שכר הוא, שחייב בגניבה ואבידה. וכיון שלדעתו נתקל אינו אונס גמור, אלא כעין גניבה הוא, חייב לשלם.

ואתא רבי אלעזר למימר, איני! אכן גמרא

מדובר כאן בשני תנאים כמו שהעמיד רבי אלעזר, אלא תנא אחד הוא, ואכן נתקל פושע הוא לדעת רבי מאיר. ומעיקר הדין אין לפוטרו בשבועה, שהרי פשע, ושבועה זו, תקנת חכמים היא, שישבע הנתקל, (160) ויפטר.

שאם אי אתה אומר כן, אין לך אדם המעביר הבית להכירו ממקום למקום, לפי שכל אחד יחשוש שמא יתקל באבן, ויתחייב לשלם דמיה.

ועתה דנה הגמרא: **חיבי משתבע,** מהו נוסח השבועה לרבי חייא בר אבא אליבא דרבי מאיר? שהרי לדבריו, הוא אינו יכול להשבע שלא פשע, כי נתקל פושע הוא!

אמר רבא: לדבריו הוא נשבע: שבועה שלא

ובמקום שאין רואין אינו נאמן במיגו, כי מיגו לאפטורי משבועה לא אמרינן, לכן אף במקום רואין לא מהני מיגו, שהרי כאן בעצם חייב שבועה, אלא שהחמירה עליו התורה וחייבתו להביא עדים, אם כן, ודאי לא יתכן להקל עליו לפוטרו במיגו, שהרי לא נאמר דינו אלא להחמיר עליו ולא להקל.

והקהילות יעקב [ב"ב סימן כד] מתרץ, מה שמיגו לאפטור משבועה לא אמרינן, הוא משום ששבועה חייב גם מספק, ומיגו מהני רק בממון שאינו מוציא ממון אלא בראיה ועל ידי המיגו מחליש ראיתו. אבל אינו בירור גמור, ואם כן כאן אף שחייב ממון לא מהני מיגו, שהרי ממון זה חייב גם מספק ובספק לא מהני מיגו שהרי אין המיגו בירור גמור.

160. ומיד תדון הגמרא על מה ישבע, שהרי נתקל פושע הוא, וחייב לשלם.

לאפטורי משבועה", כי רק אם היה זה במקום שאין רואין, אז אינו נאמן במיגו, משום דהוי מיגו לאפטורי משבועה, כמו שכתב הרמב"ם [שכירות פ"ב ה"ח] או כהרא"ש [שבועות פ"ז סימן ג'] דהוי מיגו דהעזה. אבל בממון אמרינן מיגו דהעזה?

והביא שם דברי המהרי"ט, שאכן נאמן הוא במיגו שהיה טוען במבואות העיר נאנסתי [שהוא מקום שאין רואין].

ומביא הקצות החושן את שיטת בעל המאור [ב"ב יז א] ש"כיון דהדרב קל להביא עדים, לא מהימן במיגו". והטעם, כמו שנתבאר לעיל בדברי החשק שלמה, שזוהי ריעותא בנאמנותו אם אינו מוצא עדים לדבריו. אכן הרמב"ן במלחמות שם מאריך בראיות, שאף במקום שבנקל ימצא עדים נאמן במיגו, ואם כן קשה, לדבריו, למה אינו נאמן במיגו שהיה טוען לא היו דברים מעולם?

והמנחת חינוך [מצוה נז] מישב, היות

כרבי מאיר, דהיינו, גם אני שמעתי ששניהם פטורים בשבועה.

ומיהו, תמיה אני אם יכולים זה וזה לישבע?

כי בשלמא שומר חנם, משתבע שלא פשע בה. לפי שאף אני סבור שאין השבועה הזו תקנת חכמים, היות וסבור אני כרבי יהודה, שנתקל אינו פושע ואינו אנוס, ולכן פטור שומר חנם בשבועה שלא פשע, מעיקר הדין.

אלא, שומר שכר, אמאי משתבע? והרי כי לא פשע, נמי בעי לשלומי?

וממשיך רבי אלעזר וטוען:

ואפילו שומר חנם נמי, הא תינה אם נתקל במקום מדרון, שאז אנוס הוא.

אבל שלא במקום מדרון, מו מצי משתבע שלא פשע! ? [נתבאר לעיל]

ואפילו במקום מדרון נמי, התינה אם נתקל היכא דליכא ראייה [עדים].

אבל היכא דאיכא ראייה, ניתי הפועל ראייה ויפטור, ואין לפוטרו בשבועה בלבד?

דתניא, איסי בן יהודה אומר: כתיב "כי יתן איש אל רעהו חמור או שור או שה וכו', ומת או נשבר או נשבה אין רואה שבועת ה' תהיה בין שניהם".

ומשמע, הא יש רואה, היכול להעיד אם מתה באונס, אין לפוטרו בשבועה, אלא

דוקא יביא ראייה, ויפטור.

ההוא גברא דהוה קא מעבר חביתא דחמרא בריסתקא דמחוזא. היה מעביר חבית יין בכיכר העיר, ותברה בזיוא דמחוזא, נשברה החבית על ידי שנתקלה בקורה היוצאת מהכותל לרשות הרבים, בשעה שנשא את החבית.

אתא, בא אותו אדם, לקמיה דרבא, כדי שיפטורנו מתשלומי הנזק של החבית.

אמר ליה רבא לאותו אדם: ריסתקא דמחוזא הרי היא מקום אשר שכיחי בה אינשי היכולים להעיד אם נשברה באונס. ולכן איני מאמינך בשבועה, אלא זיל, אייתי ראייה, ואיפטור.

אמר ליה רב יוסף בריה, בנו של רבה, לאביו: כמאן פסקת את דינך? האם הוא כאיסי? [בברייתא לעיל "הא יש רואה יביא ראייה ויפטור"].

אמר ליה איני! כאיסי, ופכירא לן כוותיה. (161)

ההוא גברא, דאמר ליה להבריה: זיל, זבין לך וקנה לי ארבע מאה דני חמרא [כדי יין]. אזל השליח, זבן ליה, קנה לו אותם.

לפוף, אתא בא השליח לקמיה, אל המשלח, אמר ליה: זבוני לך ארבע המאה דני חמרא, ותקיפו לחו — החמיצו ונתקלקלו.

אתא לקמיה דרבא, אמר ליה רבא: כאשר ארבע מאה דני חמרא תקיפי, מחמיצים, קלא אית לה למילתא, כיון שהנזק גדול הוא,

161. מוכיח מכאן הריטב"א, שדינו של איסי אינו דוקא בשבועת השומרים, אלא בכל מקום,

יוצא קול בעיר שהחמיצו יינות בבית פלוני, ויכול אתה למצוא עדים שיעידו מתי החמיצו, ולכן לא נאמינך בשבועה.

אלא, זיל אייתי ראיה, עדים, דמעיקרא כי מזבנת להו, חמרא מעליא הוה, ולא החמיצו אלא אחר כך, ואיפטר, ואין אתה נאמן בשבועה שכשקנית אותם לא היו חמוצים.

אמר ליה רב יוסף בריה: כמאן פסקת דין זה, האם כאיסי?

אמר ליה אין, כאיסי [בברייתא לעיל "הא יש רואה יביא ראיה ויפטר"], וסבירא לן כוותיה.

איתקין רב חייה בר יוסף כפיכרא [שם מקום]: הני פועלים דדרו באגרא [שנושאים משאות באמצעות מוט ארוך, שקושרים משא בשני קצותיו ונושאו הפועל על כתפיו], ואיתבר, ונשבר המשא, נשלם, ישלם הפועל פלגא, מחצית דמי הנזק.

מאי טעמא? משום שהדרך היא להטעין על מוט זה משא שהוא נפיש, כבד מידי לפועל אחד, וזוטר, קל מידי לתרי פועלים.

ולכן, מצד אחד, קרוב לאונס הוא, משום שאין דרך ליתן משא זה לשני פועלים. אך מצד שני, וקרוב לפשיעה הוא, שהרי משא זה כבד הוא לפועל אחד, ולא היה לו ליטלו לבדו אם אינו יכול לשאתו. (162)

אבל פועל הנושא משא בדגלא [מוט אשר לו שני רגלים, והדרך היא לקשור משא על שני רגלי המוט, ומכניס ראשו ביניהם, ומוטלים על שני כתפיו], אם נשבר המשא, משלם הפועל כולה. כיון שעל מוט זה הדרך היא לקשור משא כבד כמשא שני בני אדם, וכיון שנשאו לבדו, פשיעה גמורה היא, ועליו לשלם נזקיו. (163)

רבה בר בר חנה תברו לי הנהו שקולאי [סבלים] הביתא דחמרא.

שבועת השומרין ממש, הרי היה הכסף פקדון בידו? ומתרחץ הנתיבות, כיון שטוען שקנה יין, הוי כטוען החזרתי, ואין זו שבועת השומרין, אלא שבועת היסת.

162. רבי עקיבא איגר מציין לדברי התוספות [ב"ב סב:] שאף על פי שממון המוטל בספק המוציא מחברו עליו הראיה, לעיתים תיקנו חכמים דיחלוקו.

163. ואף שהבעלים נתרצו לכך, דומה הדבר לאומר קרע כסותי, דחייב הקורע, וביאר רש"י [ב"ק כז ד"ה חייב] "דהכי קאמר ליה: אם תרצה, קרע ושלם".

אם מצויים עדים, אינו נאמן בשבועה. [וכן כתבו הר"ן, והגמוקי יוסף, וכן פסק הב"ח חו"מ סימן קפ"ז]. והוסיף הב"ח, שלדעת הרמב"ם בשבועת השומרין זהו דין דאורייתא, ובשבועת הפרעון של שלוחין ושותפין הוא תקנת חכמים. אבל הטור מביא את דברי הרמ"ה שכתב, "לא אמרינן הכי אלא בשבועת שומרין. אבל בעלמא כגון בטענת פרעון והשבה, וכו' מפטר משבועה". ומבאר הטור, "וההיא עובדא דארבע מאה דני דחמרא, פירוש, שפקדון היה, שאמר לו לקנות ממעות שהפקיד אצלו, ולבסוף אמר ליה שקנאם, והיו פקדון בידו, והחמיצו". וכתב הבית יוסף, שאינה שבועה השומרים. ומכל מקום, כיון שבאה שבועה זו על ידי שמירה, דינה כשבועת השומרין. ותמה קצות החושן [קפז א] למה אינה

אמרו ליה הסבלים לרב: עניי אנן, וטרחינן כוליה יומא להביא טרף לביתנו, וכפינן, רעבים אנו, ולית לן מידי – הפסדנו שכרינו.

אמר ליה, זיל הב אגרייהו, שלם להם את שכרם כאילו עשו מלאכתם בשלימות.

אמר ליה: וכי דינא הכי? הרי לא רק שלא עשו מלאכתם, עוד ניזקתי שנשברה החבית?

אמר ליה: אין. אכן, מעיקר הדין פטור אתה מלשלם שכרם. אבל לפנים משורת הדין עליך לשלם שכרם, שנאמר "וארחות צדיקים תשמור".⁽¹⁶⁶⁾

שקל רבה בר בר חנה לגלימייהו [בגדיהם] כתשלום נזקיו.⁽¹⁶⁴⁾

אתו הסבלים, אמרו לרב.

אמר ליה לרבה בר בר חנה: הב להו גלימייהו.

אמר ליה: וכי דינא הכי? הרי חייבים הם לי את דמי החבית!?

אמר ליה: אין. אמנם מעיקר הדין חייבים הם לך. אבל לפנים משורת הדין עליך להשיב להם גלימותיהם, שנאמר "למען תלך בדרך טובים".⁽¹⁶⁵⁾

היב להו גלימיייהו.

הדרן עלך השובר את האומנין

שיבושו לתבוע שכרם. ותמה, דינא הכי, הרי אין זה מעיקר הדין, ואיך כופה עליו להשיב להם? והשיב לו רב, דלגברא רבה כמותו חיוב גמור הוא לנהוג לפנים משורת הדין.

166. יש לעיין למה לא דרש לו מקרא דלמען תלך בדרך טובים כמו ברישא? מבאר הגר"א, "טובים" הם המטיבים לבריות, ו"צדיקים" הם המגדילים לעשות, ומטיבים אף עם הרשעים. לכן נאמר "דרך" טובים, והוא, ש"דרך" היא מקום רחב, והיא דרך לרבים. אבל הנהגת הצדיקים, הנהגה ליחידים היא, ולכן נאמרה בלשון "אורחות", ש"אורח" הוא מעבר צר. וזה רמז לו שאכן לשלם שכרם אין זו הנהגה לכלל המון העם, אלא לצדיקים כמותו [דברי אליהו].

164. בגמרא מבואר, דהני שקולאי היו חייבים לשלם דמי החבית. וכתב רש"י שמדובר באופן שנשברה בפשיעה שלא במקום מדרון. ומקשה המהרש"א, הרי אפילו אם אינה פשיעה גמורה חייבים, שהרי שומרי שכר הן, וחייבים בגניבה ואבידה? ותירץ, שדעת רש"י שבגניבה ואבידה היכא שעשו שלא בכוונה, תקנת חכמים היא לפוטרום. ורבינו חננאל מפרש, דהני שקולאי שברוהו במקום דאיכא רואין, ולכן חייבים.

165. תמה הבן יהודיע, למה לא קיים רבה מעצמו דין זה של למען תלך בדרך טובים? ועוד, כששאלו דינא הכי, מה השיבו, אין דינא הכי, והרי אין זה מעיקר הדין? וביאר, שאף רבה נתכוון להשיב להם גלימותיהם, רק עשה כן כדי

פרק השוכר את הפועלים

מתניתין:

ב. מקום שנהגו לזון, לתת לפועלים מזונות, יזון, חייב לתת להם מזונות.

ובמקום שאף נהגו לספק במתיקה, להוסיף להם גם לפתן במזונותיהם, יספק, חייב להוסיף להם לפתן.

זה הכלל: הכל — כמנהג המדינה.

מעשה ברבי יוחנן בן מתאי, שאמר לבנו: צא שוכר לנו פועלין!

הלך, ושכר פועלים, ופסק להם מזונות, התנה עמהם במפורש שיתן להם מזונות. וכשבא אצל אביו, אמר לו: הואיל ומנהג המקום לתת לפועלים מזונות גם בלי להתנות אתם, ואתה התנית אתם, הרי התכוונת להבטיח להם מזונות יותר מהמקובל. ולכן, אפילו אם אתה עושה להם כסעודת שלמה בשעתו, בשעה שהיה מלך, לא יצאת ידי חובתך עמהן, כלפיהם, לפי שהן בני אברהם יצחק ויעקב! [נסעודתו של אברהם היתה גדולה מסעודת שלמה, כפי שיתבאר בגמרא].

אלא, עד שלא יתחילו במלאכתן, לפני שהם מתחילים במלאכתן, שעדיין אין כאן אלא "דברים" בלבד, אתה יכול לחזור בך.⁽²⁾

צא ואמור להם: איני שוכר אתכם אלא על

במשנה זו מבואר, כי מנהג המקום לגבי התנאים של העסקת פועל, מחייב את המעביד ואת העובד.

והמשנה מביאה כמה דוגמאות לכך, הן לגבי שעות העסקת הפועל, והן לגבי החיוב לספק לו מזון.

א. השוכר את הפועלים לעבודת יום שלם, ולא התנה עמהם כלום⁽¹⁾ בשעה ששכרם אימתי היא שעת התחלת העבודה ואימתי היא שעת הסיום, ואחר כך אמר להם, שעליהם להשכים ולצאת למלאכה קודם נץ החמה, ולהעריב, לסיימה לאחר צאת הכוכבים, והיינו, שהוא רוצה שיתחילו לעבוד מוקדם מהרגיל ולסיים מאוחר מהרגיל, וכפי שיבואר.

הרי אם היה זה במקום שנהגו שלא להשכים למלאכה קודם הנץ החמה, ושלא להעריב, לסיימה לאחר צאת הכוכבים, אלא נוהגים כפי המנהג הרגיל, לצאת למלאכה אחר הנץ, ולסיימה עם צאת הכוכבים, אינו רשאי לכופן את הפועלים שישכימו ויעריבו, לפי שכל התחייבות ל"סתם מלאכה" נעשית על דעת מנהג הפועלים באותו מקום.

1. שסובר כי "דברים" יש בהם משום מחוסרי אמנה, מכל מקום, כאן הפועלים לא הסתמכו על דבריו של הבן, כי הם יודעים שדברי אביו הם

1. אבל אם התנה מלכתחילה, הכל לפי תנאו. תוספות.
2. הגמרא לעיל [מט א] אומרת שאפילו לפי מי

לכן קא משמע לן התנא במשנתנו, דאמר ליה, שהפועלים יכולים לומר לו: האי דטפת לך, מה שפסקת לנו תוספת שכר, היה אדעתא דעבדינן לך עבידתא שפירתא, על דעת שנעשה לך מלאכה יפה יותר [באיכות טובה יותר] משאר הפועלים, ולא התחייבנו לך לעבוד יותר מן המקובל, שנשכים ונעריב.

אמר ריש לקיש:

זמן הליכתו של פועל למקום העבודה, וממנו 19-ב לביתו, חלוק:

בכניסתו, כשהוא מסיים את מלאכתו בסוף היום, ונכנס מהשדה לעיר, הוא צריך לעשות זאת משלו, על חשבון הזמן שלו. דהיינו, עליו לסיים את מלאכתו בצאת הכוכבים, שהוא סוף זמן המלאכה של הפועלים, ואילו זמן ההליכה לביתו יהא על חשבוננו. משום שהחזרה לביתו, אינה לצורך בעל הבית, אלא לצורכו, ולכן אין לו לגרוע מזמנו של בעל הבית בשביל כך.

אך **ביציאתו**, כשהוא יוצא למלאכתו בבקר, הוא יכול לעשות זאת משל בעל הבית, על חשבון זמנו של בעל הבית, שיכול הפועל לצאת מביתו לשדה רק בשעת הנץ החמה, שהוא כבר תחילת זמן המלאכה. כיון שההליכה היא לצורך בעל הבית, ולכן מותר לעשותה על חשבוננו. (4)

מנת שאין לכם עלי במזונותיכם אלא פת וקטניות בלבד! (3)

רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא היה צריך לומר להם זאת, כי אף על פי שהוא פסק להם מזונות ללא שהיה צריך לעשות כן, מכל מקום, **הכל כמנהג המדינה**, ואין הוא מתחייב לתת להם מזונות אלא רק כפי המנהג.

גמרא:

והוינן בה: מדוע היתה המשנה צריכה להשמיענו שבעל הבית אינו יכול לכפות על הפועלים שישכימו ויעריבו בניגוד למנהג המקום?

והרי דין זה, **פשיטא** הוא, מאחר שלא התנה עמהם על כך מראש!?

ומשנינן: **לא צריכא: דטפא להו אאגרייהו**. המדובר באופן שבעל הבית פסק להם בשכר עבודם שכר הגבוה מהמקובל.

מהו **דתימא**, הייתי אומר, אמר להו, בעל הבית יכול לטעון כלפי הפועלים: **הא דטפאי לנו אאגרייכו**, מה שהוספתי לכם על שכרם, היה אדעתא דמקדמיתו ומחשכיתו **בהדאי**, זה היה על דעת כן שתשכימו ותעריבו במלאכתכם.

בתרא [פו א].

הקובעים. וראה רש"י כאן והגהות הב"ח.

4. כך פירשו רש"י ותוס'. וכתבו התוס': אף על פי שהוא מזכיר כניסה, שהוא בסוף היום, לפני יציאה שהיא בתחילת היום. כן הוא דרך הגמרא,

3. לכאורה כך היה המנהג. ואם כן לכאורה קשה, מדוע לא אמר "על מנת שאין לכם עלי אלא כמנהג המדינה"? עיי' מהרש"א במהדורא